

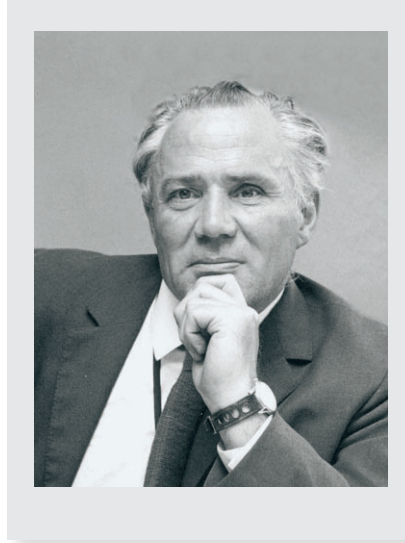
Sir Bernard Feilden (1919-2008)

Koruma Mimarları için Anıt bir Anı

 AHMET ERSEN

► Sir Bernard Melchior Feilden, 11 Eylül 1919'da Hampstead Londra'da dünyaya geldi. Erken çocukluk dönemi, babasının I.Dünya Savaşı'nda gaz zehirlenmesine maruz kalmasından ötürü bozulan sağlığını düzeltmek ve kötü anılardan uzaklaşmak isteğiyle Kanada'ya göçmesinden dolayı, Kanada'da geçti. Babasının gölde yüzerken boğulması sonrasında, ailesi İngiltere'ye döndü; o zaman dokuz yaşında olan Bernard'ı annesi ve teyzeleri Bedford'daki evlerinde büyüttüler. Bernard'ın mimariye tutkusu atavi olup dedesi Brightwen Binyon (1846-1905)'dan kaynaklanmaktadır. Mimarlık eğitimini Londra Bartlett Mimarlık Okulu'nda alarak, II.Dünya Savaşı'ndan sonra stajını tamamlamış ve profesyonel olabilme belgesini almıştır. II.Dünya Savaşı sırasında Irak, İran, Hindistan'da görev yapmış; daha sonra İtalya'nın kurtarıldığı yılda, Bengal birliklerinin başında İtalya'da bulunmuştur. Bu dönemde Floransa yakınlarında konuşlanan birliklerinin yarattığı fırsattan yararlanarak Rönesans mimarisini ve yerel mimariyi, taslaklar ve karakalem çizimler yaparak incelemiştir.

1949 yılında mimarlık mesleğini uygulama yetkisini aldıktan sonra E. Boardman and Son ile birlikte çalışmış ve Unthank yolundaki *Trinity United Reformed Church* binasının tasarımını yapmıştır. 1954'ten sonra kendi tasarım bürosunu kurarak, bundan sonraki kırk yılda konut, endüstri, ticaret merkezi ve eğitim binalarının projeciliğini sürdürmüştür. Koruma disiplinine girmesi 44 yaşında, oldukça geç bir aşamada olduysa da mimarlık ve taşıyıcı sistem bilgilerinin koruma

Sir Bernard Melchior Feilden (http://www.feildenand-mawson.com/images/news_images/Sir_Bernard_news_photo.jpg)

Feilden, üstad taşçıların ve koruma uygulamaları yapan yüklenicilerin yeteneklerinin sınırlarını ve eksiklerini görerek, ileriye dönük eğitim programlarının oluşturulmasının gerekliliğine kanaat getirmiştir.

bilimine katkıları o yıllar için önemli olmuştur.

Norwich Katedrali'nin strüktürel çatlakları olan çan kulesinin konsolidasyonu, strüktürel sağlamlaştırma uygulamalarının ilkidir; daha sonra 1960 ve 1970'lerde *York Minster ve St.Paul Katedrali* de dahil olmak üzere pek çok kilise, kırsal mimari ve eğitim yapılarının koruma uygulamalarında yer almıştır.

Tek yapı restorasyonlarının yanı sıra, kent dokularının korunmaları için stratejik koruma imar planları-

nın hazırlanmasında da yer almıştır.

Bu çalışmaları sırasında, Feilden, üstad taşçıların ve koruma uygulamaları yapan yüklenicilerin yeteneklerinin sınırlarını ve eksiklerini görerek, ileriye dönük eğitim programlarının oluşturulmasının gerekliliğine kanaat getirmiştir.

1968'de Royal Institute of British Architects (RIBA)'e 'fellow' (araştırma ve proje arkadaşı) yapılmış; bu kapsamda RIBA'nın ilk mimari koruma komitesini kurmuş ve mimarlar için özellikle orta kariyerde olan ve uygulama yapan mimarların eğitimi amaçlı dersler vermiştir.

Donald Insall ile birlikte, 1972 yılında COTAC (*the Conference on Training in Architectural Conservation*)'ı kurmuştur. 1960 ve 1970'lerde York Üniversitesi, 'Institute of Advanced Architectural Studies' de lisansüstü düzeyinde dersler vermiştir. *King's Manor*'ı bu amaçla düzenlemiş ve Mimari Koruma Laboratuvarı'nı kurmuştur.

Feilden, ICCROM'da verilen Mimari Koruma kurslarında uzun süre dersler vermiş ve 1977-1981 yılları arasında bu kurumun müdürlüğünü yapmıştır. Feilden'in mimari koruma sistematigi ve 'koruyucu bakım' düşünceleri ICOMOS'un koruma politikalarını doğrudan etkilemiştir. 'Guidelines on Education and Training in the Conservation of Monuments, Ensembles and Sites' (1993), günümüzde mimari korumanın uluslararası standartlarını oluşturmaktadır ve büyük ölçüde Feilden'in mimari korumanın '**minimum ancak en etkin**' müdahale ve otantikliğin korunması felsefesine dayanmaktadır.

1975'te *Ecclesiastical Architects and Surveyors Association* (Kilise Mimarları Birliği), 1976'da *Surveyors Guild* (Sürveyanlar Loncası) başkanlığı olmuştur. 1981-1987 yılları arasında Birleşik Krallık ICOMOS Mil-

li Komitesi başkanlığına seçilmiştir. Bunların yanı sıra, pek çok sivil toplum kuruluşunda ve derneklerde de yer aldığını görüyoruz.

ICCRUM'daki misyonunun yanı sıra, UNESCO'ya danışman olarak; Irak, İran, Hindistan, Pakistan,

Sri Lanka, Çin, Yeni Zelanda ve Kanada'da mimarlara 'koruma mimarlığı' disiplinini öğretmiştir.

ABD'de Berkeley, Columbia, Cornell, Pennsylvania ve Virginia üniversitelerinde dersler vermiştir. Tac Mahal, Hindistan Konark

Mabedi, Çin Yasak Şehir ve Çin Seddi'nin restorasyonlarına danışmanlık yapmıştır. 1986 yılında Kudüs El Aksa Camisi'nin kubbe konservasyonuna katkılarında ötürü Aga Han Ödülü'nü almıştır.

Bu yoğun, profesyonel çalışma-

Feilden'in tasarladığı Trinity United Reformed Church (http://www.feildenandmawson.com/news/news_trinity_church_sb.html)

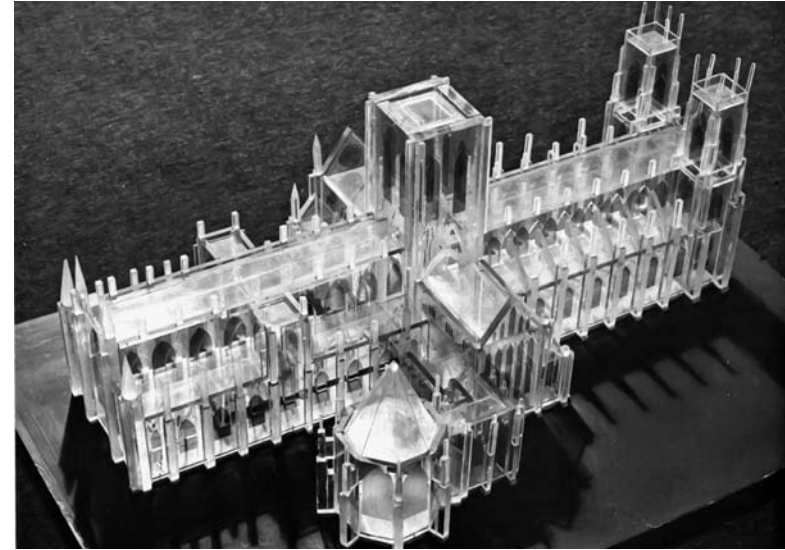
Norwich Katedrali (Feilden, 2003, s.112)

York Minster Katedrali (Feilden, 2003, s.206)

York Minster Katedrali (http://www.feildenandmawson.com/news/news_york_minster.html)

York Minster Katedrali'nin modeli (Feilden, 2003, s.228)

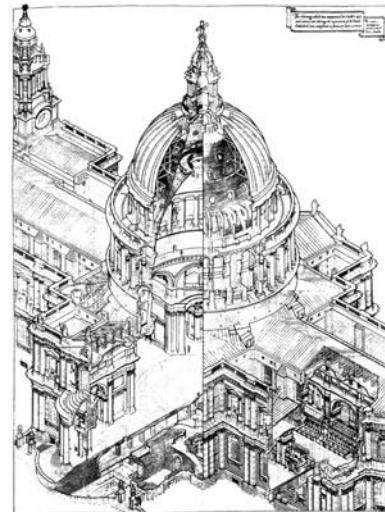
(www.iccrom.org)

(www.cotac.org.uk)

Londra, St.Paul Katedrali (Feilden, 2003, s.253)

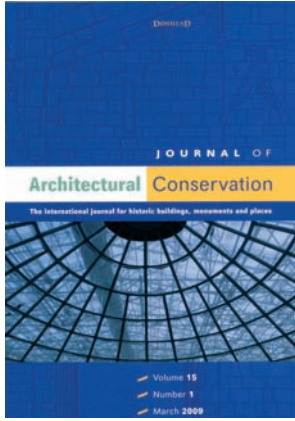

Londra, St.Paul Katedrali'nin izometrik çizimi (Feilden, 2003, s.49)

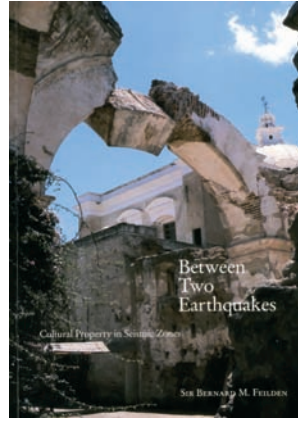
Kudüs,
El Aksa Camisi
FOTOĞRAF: FÜSUN
ECE FERAH, 2008

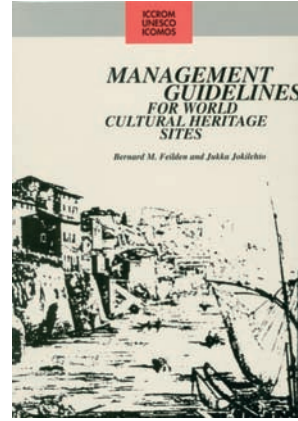
Çin Seddi
(Feilden,
2003, s.74)

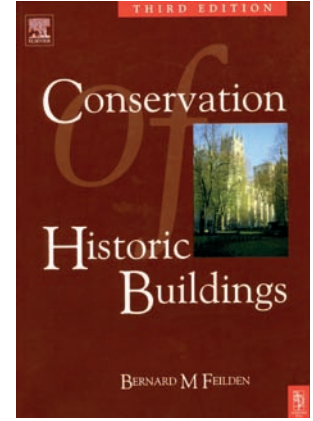
Journal of Architectural Conservation dergisinin, Feilden ve çalışmalarına yer veren 2009 Mart sayısı

'Between Two Earthquakes' adlı kitabının kapağı

'Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites' adlı kitabının kapağı

'Conservation of Historic Buildings' adlı kitabının kapağı

larla ve eğitim faaliyetleriyle dolu yaşamında, mimari koruma politikalarını, ilkelerini ve teknik bilgilerini yönlendirecek birçok kitap ve makale yazmıştır. Derek Linstrum ile birlikte 'Monumentum' adlı dergiyi çıkarmış; ayrıca birçok yayınevinde editörlük görevini yürütmüştür. Butterworth-Heinemann yayınevinin 'Conservation and Museology' serisinde yayınlanan kitaplarına danışmanlık ve editörlük yaparken, 'Journal of Architectural Conservation' dergisinin patronu olmuştur.

An Introduction to Conservation (1979), *Between Two Earthquakes* (1987), *Guidelines for Conservation (India)* (1989), *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites* (1993) ve *Conservation of Historic Buildings* (1982, 2003), yazdığı kitaplardır. Özellikle son iki kitap, dünya kültür mirası listesine alınmış olan sitlerin yönetimini ve korunacak fiziki mirasa müdahale derece ve yöntemlerini ele almaları ve bunların uluslararası kabul görmüş olmaları nedeniyle, koruma mi-

Feilden, özellikle tarihi yapıların onarımlarında yer alacak ustaların genel koruma ilkeleri doğrultusunda eğitimlerine büyük önem veriyordu.

marları için okunması gereken iki önemli kılavuzdur.

Bizlerin koruma mimarlığı ve koruma bilimi konularındaki teorik ve teknik ilk bilgileri aldığımız ve saygıyla andığımız Sir Bernard Feilden, bu uzun ve yararlı ömürden sonra, son aylarını hasta olarak geçirdiği evinde 89 yaşında "bu gece ölmek istiyorum" dedikten sonra, 14 Kasım 2008'de ahiret alemine intikal etmiştir.

ICCROM'daki müdürlük görevine, Profesör Paul Philippot'un emekli olmasını izleyen dönem-

Feilden, Hindistan'da çalışırken (Journal of Architectural Conservation, 2009, s.23)

de seçilmiş ve görevde olduğu sürede köklü yenilikler yaparak bu kurumun gelişmesine ciddi katkılarda bulunmuştur. O daima bilimsel ve teknik çalışmaların doğru bir konservasyon teorisine ve form bilgilerini de içeren bir disiplinlerarası ekibin işbirliğine dayanmasının gerekliliğine inanıyordu.

'Düzenli ve periyodik muayene ve bakım' ilkesini mimari koruma eğitiminin "motto"su haline getirmiş; 'koruyucu bakım' ve 'minimum müdahale' kavramlarının yanı sıra 'restorasyon'u yeniden ta-

nımlarken, restorasyonun tarihi yapılarla yapılabilecek sınırları belirlenmiş bir müdahale derecesi olduğunu, temel ilkelerini de yeniden kavramlaştırarak, vurgulamıştır. Feilden'in tanımlamalarında 'restorasyon tipleri' olmayıp, farklı eskilik ve yaş değerinde ve korunmuşluk durumundaki yapılarla yapıla-

bilecek **müdahale dereceleri** vardır. Bu kuramda, Ruskin'le başlayarak Giovannoni ile gelişen ve Cesare Brandi ile olgunlaşan koruma teorisinin günümüzdeki yapılanmasını görüyoruz.

ICOMOS *Training Guidelines*'ı hazırlarken, tarihi yapıların kullanıcılarını, tarihi yapı yöneticilerini,

yapı ustalarını, koruma zanaatkarlarını ve idarede yer alan yöneticileri derleyen bir komisyon kurarak karşılıklı etkileşim yöntemiyle çalışmıştır. Feilden, özellikle tarihi yapıların onarımlarında yer alacak ustaların genel koruma ilkeleri doğrultusunda eğitilmelerine büyük önem veriyordu.

Bernard Feilden ve Mimari Koruma Kuramı, Koruma Etikleri

1 Tarihi yapılar, müdahale öncesinde, sırasında ve sonrasında belgelenmeli; kullanılan bütün malzeme, teknik ve yöntemler gerek projelerde, gerek müdahale raporunda anlatılmalıdır.

2 Tarihi belge veya 'delil' anlamındaki hiçbir şey tahrib, tahrif edilmemeli veya yapıdan uzaklaştırılmamalıdır.

3 Yapılacak her müdahale, gerekli minimum miktarda ancak maksimum etkinlikte olmalıdır.

4 Tarihi yapılarla yapılacak müdahale, yapının tarihi, estetik ve fiziki bütünlüğüne saygılı olmalıdır.

5 Herhangi bir müdahale teknik olarak mümkünse 'reversibile' (tersinimli) olmalı; olamıyorsa objenin 'delil' niteliğine daha sonraki bir müdahalede ulaşmayı engellememelidir.

6 Özgün malzeme, mümkün olan maksimum miktarda yerinde korunmalıdır.

7 Ekler, renk tonu, doku, form ve ölçek olarak özgün kısımlara uyumlu olmalı, özgün kısımları ön plana çıkaracak vurguda yapılmalı; yakın mesafeden bakıldığında yeni oldukları anlaşılmalı, uzak mesafeden bakıldığında ise özgün kısımlarla uyum içerisinde olmalıdır.

8 Tarihi yapılarla yapılacak müdahaleler, deneyimsiz ve eğitimsiz konservatör/restoratörler tarafından yapılmamalıdır. Restitue edilecek formlarda, form bilgileri olmayan mimarların disiplinlerarası çalışma yapmaları gerekmektedir.

Mimari koruma ile taşınır objelerin korunmalarında, amaç ve metodun aynı olmasına karşın, bazı temel farklılıklar vardır. Mimari ko-

York Minster Katedrali'nin restorasyonu
(Feilden, 2003, s.304)

York Minster Katedrali'nin restorasyonu
(Feilden, 2003, s.231)

'Restorasyon' düzeyinde müdahale yapılacak tarihi yapılarda, mevcut durumun kronolojik analizinin yapılarak, yapıdaki özgün kısımlar ile dönem eklerine ve onarımlarına ait form ve tasarım ilkelerinin anlaşılması önem taşımaktadır.

ruma, kontrol edilemeyen bir iklimsel bozulma ortamında sürdürülürken; taşınır objeler, kontrollü iç iklimin yaratılmış olduğu ortamlarda korunabilmektedirler.

Mimari korumada uygulanan koruma teknikleri, büyük boyutlarda ve yüzeylerde uygulandıktan, obje korumada uygulanan bazı malzeme ve teknikler ekonomik ve

teknik nedenlerle uygulanamaz.

Mimari korumanın boyutlarının büyüklüğü ve müdahalelerin karmaşıklığı nedeniyle uygulama, yükleniciler tarafından yapılmaktadır. Oysa taşınır objelerin korunması bizzat konservatör/restoratör tarafından yapıldığından, işlerin kontrolü ve sürekli işin başında durma gibi mimari koruma sorunlarını içermemektedir. Mimari korumada gerekli bilimsel karar verme sürecinde ve uygulamada, danışmanlık ve denetim zorunluluğu vardır.

Mimari koruma; yapının strüktürünün anlaşılmasını, statik ve dinamik yükler altında belirli bir emniyet sınırı içinde olmasını ve kullanılacak yapıda gerekli iç iklim ve donanım koşullarının sağlanmasını gerektirir. Ayrıca yapıların yangın, hırsızlık, vandalizme karşı korunmasını içeren önlemlerin alınması zorunludur. Artistik veya arkeolojik objeler, müzelerde teşhir edilirken; mimari eserlerin korunması, yapının çevresinin ve kent dokusunun da birlikte korunmasını içermekte-

dir. Özellikle, 'Restorasyon' düzeyinde müdahale yapılacak tarihi yapılarda, mevcut durumun kronolojik analizinin yapılarak, yapıdaki özgün kısımlar ile dönem eklerine ve onarımlarına ait form ve tasarım ilkelere anlaşılmaları önem taşımaktadır. Buna ek olarak, strüktür şemasının

ve bunun yükleri dağıtarak temellere ve zemine aktarmasının anlaşılması, yapının hangi malzeme, yapım tekniği ve işçilikle yapıldığının belirlenmesi, taşıyıcı sistemin zaaf ve aksamalarının çözümlenmesi gereklidir. Özgün malzemelerin sağlam durumlarındaki yapılarının ka-

rakterizasyonu, yüzey bozulmalarının morfolojileri ve bozulma süreçlerinin bozulma ortamıyla korelasyonu, bir konservasyon laboratuvarı ile bağlantılı olarak değerlendirilerek en etkin konservasyon teknik ve malzemelerinin saptanması, restorasyonun önemli bir desteğidir.

Tarihi Yapılara Yapılabilecek Müdahale Dereceleri ve Restorasyon

Tarihi yapılara yapılacak müdahale dereceleri; yapının yaşı, korunmuşluk durumu, iklimsel ortam, hava kirliliği, zemin koşulları, deprem, sel baskını, yapının kullanılıp kullanılmayacağı ve yalnızca kültürel amaçlarla korumanın söz konusu oluşuna göre değişmektedir. Her müdahale, yapıların otantikliğini bir miktar zedelemekte ve değer kaybına neden olmaktadır. Bilimsel yöntemlerle yapılan müdahalelerde bile söz konusu değer kaybı bir miktar da olsa görülebilmektedir. Ancak bilimsel müdahalelerde ortaya çıkan sonuç, yapının ömrünün uzatılmasını sağladığından bu eksiyi telafi etmektedir. Tarihi yapılara giderek artan yedi derecede müdahale edebilmek mümkündür. Her zaman, gerekli en az olanı tercih etmek ve tahribat ve tahrifata yol açacak aşırı müdahalelerden kaçınmak gerekmektedir.

Aşağıda sıralanacak olan müdahale derecelerinden biri veya birkaçı birlikte, yapının farklı bölümlerinde farklı şekillerde uygulanabilir. Yani yapının farklı korunmuşluk durumlarındaki kısımlarında ve bütünleme veya kısmi rekonstrüksiyon gerektirecek bölümleri için, ayrı ayrı kararların üretilmesi gerekmektedir. Bu müdahale dereceleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 1) Bozulmaya neden olan koşulların önlenmesi
- 2) Mevcut korunmuşluk durumunun stabilizasyonu (sabitlenmesi)
- 3) Strüktür ve malzemelerin sağlamlaştırılması
- 4) Restorasyon
- 5) Rehabilitasyon
- 6) Reprodüksiyon (özgün formlarla replika yapılması)
- 7) Rekonstrüksiyon (yeniden inşa, taşıma, sökme/yeniden montaj)

Avrupa, Balkanlar, Türkiye gibi geniş bir coğrafyada görülen, kerpiç dolgulu ahşap karkas yapım tekniği (Feilden, 2003, s.74)

1) Bozulma Ortamının ve Bozulma Hızının Kontrolü ile Bozulmanın Önlenmesi (Endirekt Koruma veya Önleyici Koruma, Konservasyon)

Periyodik kontrol ve bakımla yapıların ihmal edilmesinin önüne geçilmesi, yapıların bozulma ortamını oluşturan nedenlerin aktif hale gelmelerini önlemekle başlamakta. Yapının iç ikliminin kontrolü, sıcaklık ve bağıl nemin ölçülerek kaydedilmesi ve dalgalanmalarının önlenmesi yoluyla, suda çözünür tuzların hidratlanma/dehidratlanma çevrimlerinin ve mantar, küf mantarı ve tahta kurtlarının aktif hale gelmelerini önleyebilmekteyiz. Yine ışık şiddetinin ve maruz kalma süresinin azaltılması ve ultraviyole ışınlarına karşı koruma, yapının ve eşyalarının yangın, kundakçılık, hırsızlık ve vandalizme karşı korun-

ması, temizliğinin düzenli yapılması, önleyici konservasyonda önemli tedbirlerdir. Ayrıca hava kirliliği düzeyinin azaltılması, yapının trafik titreşimlerinden izole edilmesi, zemin suyu kotunun değiştirilmesi, yapı temellerinin civarındaki toprağın itkilerini etkileyecek toprak hareketlerinin kontrolü, alınması gereken çevresel önlemlerdir. Önemli yapıların ve sitlein afet risk programlarının ve önlemlerinin metodik olarak hazırlanmaları, mimari koruma için elzemdir.

2) Mevcut Korunmuşluk Durumunun Sabitlenmesi

Koruyucu bakım onarımla, yapının cephe, çatı ve zemin elemanlarının işlevlerini sürdürmelerinin sağlanmasından, yapı malzemelerinin suyun bütün fiziki hallerinden, kimyasal korozyondan, mikrobiyolojik, biyolojik ve botanik zararlılardan korunmasına değin müdahaleleri içermektedir. Bu aşamada detaylardaki aksayan kısımların özgün form ve malzemeleriyle onarılmaları da söz konusudur.

3) Strüktür ve Malzemelerin Sağlamlaştırılması (Doğrudan Konservasyon)

Sağlamlaştırma (consolidation), ayrışmış ve eksilmiş bağlayıcıların ikame edilmesi ve özgün strüktürü destekleyecek yeni elemanların yapılması yoluyla, yapının veya yapı bölümlerinin durabilite ve strüktürel bütünlüğünün sürdürülmesidir. Yani duvar resimlerini taşıyan bir sıvanın enjeksiyon yoluyla sağlamlaştırılması, iç yapısı ayrışmış ve boşalmış taş duvarların enjeksiyonu veya strüktürü destekleyecek ekler ve onarımlar, bu kapsamdadır.

Strüktürel sağlamlaştırma öz-
gün taşıyıcı sistemin şemasına,
formlarının ve elemanlarının bü-
tünlüğüne saygı gösterilmelidir.

Taşıyıcı sisteme ait malzeme,
yapım tekniği ve dönemin tekno-
lojisini temsil eden her parça ‘ta-
rihi delil’ niteliğinde olduğundan,
mümkün olduğunca yerinde korun-
malıdır. Ahşap ve kerpiç gibi göre-
celi olarak kısa ömürlü strüktürler-
de, özgün malzeme, form ve yapım
teknikleriyle onarımların sürdürül-
mesi söz konusudur.

Yeni malzeme ve tekniklerin
strüktürel sağlamlaştırma ama-
cı müdahalelere katılması, özgün
strüktürün tasarım ve yük dağıtım
şeması olarak doğru anlaşılmasın-
dan sonra düşünülmelidir. Yerel
işçilik ve zanaatların kullanılma-
sı ve geleneksel yapım teknikleri-
nin sürdürülmesi, mimari koruma-
da önemli bir yer tutmaktadır. An-
cak geleneksel malzeme ve yapım
tekniklerinin yetersiz kalmaları du-
rumunda, ‘reversible’ (tersinim-
li) olan, denenmiş ve mimari ko-
rumanın ölçeğine uygun modern
tekniklerin kullanılması düşünül-
lebilir. Strüktürel sağlamlaştırma-
da kullanılan modern malzeme ve
elemanların öncelikle gizli olması,
zorunlu durumlarda açıkta kalması
daha doğrudur. Özgün sistemin ve
malzemelerinin değiştirilmesinin,
mimari korumanın hiçbir boyutun-
da yeri yoktur.

4) Restorasyon

Restorasyonun amacı, objenin öz-
gün konseptinin ve okunabilirliği-
nin (anlaşılabilirliğinin) canlandırıl-
masıdır. Yapı elemanlarının, de-
taylarının ve bezeme elemanlarının
bir miktar bütünlenmesi de söz ko-
nusudur. Ancak her zaman, özgün
malzeme form, fiziki ve arkeolojik
delillere ve sağlam belgelere daya-
nılmalı ve varsayımlardan kaçınıl-
malıdır. Ayrılmış, formları erimmiş ve
eksik kısımların bütünlenmesinde,
renk ve doku olarak bütünle uyum
sağlanmalıdır; bunların yakın me-
safeden restorasyon izleri oldukları
anlaşılırken, uzak mesafeden bakıl-
dığında bütünlük arz etmelidirler.
Bütünlenen kısımların vurgulanma-

sını amaçlayan kontrastlar, estetik
bütünlüğü zedelemektedir.

Yapıdaki bütün dönem eklerine,
onarımlarına ve katılara saygı gös-
terilmelidir. Yakın dönem restoras-
yonu olan bütün katmanlar dışında,
her biri yapı ve toplum tarihinin bi-
rer belgesi olduğundan korunmalı-
dır. Yüzeylerde üst üste gelmiş kat-
manlar olduğunda, altta kalan kat-
manın açığa çıkarılması çok özel
durumlarda gerçekleştirilebilir. An-
cak ortaya çıkacak katmanın sanat
tarihi ve mimarlık tarihi açısından

Arkeolojik restoras-
yon (anastylosis), öz-
gün fragmanların po-
tansiyel bütünlüğü-
nü yitirmemiş oldu-
ğu kalıntılarda, en az
yeni malzeme kulla-
narak ve harabelerin
okunabilirliğini artır-
mak amacıyla yapıla-
bilecek bir müdahale
olup; yeniden üretim-
lerle aşırıya kaçılma-
malıdır.

veya arkeolojik önemi nedeniyle bu
durumu zorlaması halinde kaldırıl-
an katmanın belgelenmesi gerek-
mektedir. Doğal olarak yapının ko-
runmuşluk durumunun, yani mal-
zeme ve strüktürünün dayanıklılı-
ğının, bu uygulamaya izin verme-
si gereği gözetilmelidir. Arkeolojik
merak veya belirli bir döneme olan
tutku nedeniyle doğrudan bu mü-
dahalelere girişilmemelidir; nihai ka-
rarı, bir bilim kurulu vermelidir.

Arkeolojik restorasyon (anast-
ylosis), özgün fragmanların potan-
siyel bütünlüğünü yitirmemiş oldu-
ğu kalıntılarda, en az yeni malzeme
kullanarak ve harabelerin okunabi-
lirliğini artırmak amacıyla yapılabi-
lecek bir müdahale olup; yeniden
üretimlerle aşırıya kaçılmamalıdır.
Bazen arkeolojik sitin geçirdiği bir
doğal afetin belgesi olarak, anasti-
loz yapılmaması da düşünülmelidir.

5) Rehabilitasyon

Yakın döneme ait, göreceli ola-
rak daha genç yapıların kullanılarak
korunmaları ve buldukları kent-
sel tarihi sitlerle birlikte modern ya-
şama ve planlama ölçütlerine katıl-
maları, istenen bir durumdur. Yeni-
den kullanımlar, özgün işlevin sür-
mesi veya yeniden işlevlendirme
yoluyla gerçekleştirilebilir. Rehabi-
litasyon, kentsel sitler, yapı grup-
ları ve tarihi yapılar için söz konu-
su olup, modern konfor koşulları-
nı sağlayacak altyapı ve tesisatla-
rın yeniden kullanılan yapılara uy-
gulanmasıdır. Yeni işlevin özgün iş-
levle çok ters düşmesi; yapılacak
müdahaleler, planimetri, mekan-
sal algılamalar ve ilişkileri bozaca-
ğundan, istenmeyen bir durumdur.
Tarihi yapıların ekonomik olarak
değerlendirilmeleri, ancak bu yol-
la mümkün olabilir; bununla birlik-
te daha önceki müdahale derecele-
rinde tanımlanan ilkelerin hepsi, bu
projelendirme ve uygulama süre-
cinde de geçerlidir.

6) Reprodüksiyon (Yeniden üretim, Replika yoluyla bütünleme)

Reprodüksiyon, özgün malzeme,
işçilik ve tekniklerle eksik olan veya
form erimesi nedeniyle anlaşılabilir-
 hale gelmiş, sanat değeri olan beze-
me elemanlarının estetik bütünlük
sağlamak amacıyla yeniden üretil-
meleridir. Mimarlık ve sanat tarihi
açısından büyük önem taşıyan röl-
yef, heykel, heykelimsi formlara sa-
hip objelerin, bozulma ortamların-
da bozulma hızları kontrol edilemi-
yorsa yapıdan sökülerek, iç iklimi
kontrollü müze ortamlarına alınma-
ları ve yerlerine replikalarının (kop-
yalarının) konulması da mimari ko-
rumada başvurulan bir yöntemdir.

Reprodüksiyon, genelde yapıda
örnekleri olan bezeme objelerinin öz-
gün formlarını izleyerek yeniden üre-
tilmeleridir. Ancak, konunun uzmanı
ve form bilgisi olan sanatçı/konserva-
törler tarafından yapılmalıdır.

7) Rekonstrüksiyon (Yeniden İnşa)

Yapıların, yapı gruplarının ve kent-
sel tarihi sitlerin yeniden inşası,

doğal afetler veya savaş tahribatıyla yok olmaları durumunda gerekebilir. Ancak yeniden inşa edilen yapıların patinaları ve yaş değerleri yok olduğundan, belge değerleri yoktur. Rekonstrüksiyonlar da bütün ölçekleriyle gerçek ve doğru belgelere dayanmalı, analogi ve varsayımlardan uzak olmalıdır. Rekonstrüksiyonun, özgün ye-

rinde, özgün malzeme yapım teknikleri ve taşıyıcı sistemle yapılması, detaylarının hassasiyetle projelendirilmesi gerekmektedir. Kültürel değerlerin yitirilmesi kaygısı ve çevresel riskler nedeniyle de yeniden inşalar yapılabilmektedir. Mevcut ancak harabe haline gelmiş bir tarihi yapının rekonstrüksiyonu, çok özel ve yapının ona-

rım, restorasyon aşamalarını yitirmiş olması veya strüktürel ve malzeme bozulmalarının, zayıf malzeme kullanımı, yanlış taşıyıcı sistemle tasarlama, kötü işçilik gibi iç nedenli bozulma süreçleri sonucunda harabe haline gelmesi durumunda düşünülebilir. Ancak yine, restorasyon ve rekonstrüksiyonun bütün ilkeleri geçerlidir.

Koruma Mimarı ve Çalışma Ekibi

Mimarlık eğitimini tamamlamış olan kişinin geleneksel yapı malzemele-ri, yapım teknikleri, strüktürler ve formlar konularında bilgi sahibi olması gereklidir. Çünkü onun, yapının özgün bünyesini ve daha sonradan yapılmış olan onarım ve eklerini ayırt edebilmesi ve kronolojik analiz yapabilmesi, mesleğinin bir gereğidir. Yerine göre arkeolog, sanat tarihçisi, strüktür mühendisi, konservatörler ve yüklenicilerle birlikte çalışması gerekebilmektedir. Kendisinden, koruma projeleri çizdiği bölgedeki mimarın bütün dönem ve üs-

luplarını bilmesi, yapıların tarihi belge ve estetik verilerini koruyabilmesi, aynı zamanda yeniden kullanımlarda 'adaptation' ve modern ek gibi müdahalelerin ilke ve sınırlarını kontrol edebilmesi beklenmektedir. Mimari konservatörler, aynı zamanda restoratör/konservatör mimarlar olup, lisansüstü ve doktora düzeyindeki eğitimleri ile koruma mimarlarının üstünde bir bilgi birikimine sahiptirler. Mimari konservatörlerin, koruma mimarlarının bilgilerine ek olarak, mimari koruma laboratuvarları ve analitik kimya labo-

ratuvarlarıyla birlikte çalışacak kadar teorik ve deneysel konservasyon bilgilerine sahip olması istenmektedir. Bu bağlamda, projelendirmedeki hasar tespitleri ve kronolojik analize veri oluşturacak laboratuvar verilerini ve sonuçlarını anlayabilmesi ve değerlendirebilmesi istenmektedir. Ayrıca günümüzde, ölçme ve belgeleme tekniklerini CAD programlarıyla, dijital ortamda becerebilme yeteneği de beklenmektedir. Birinci derece anıtlarda, mimar restoratör/konservatörlerin proje müellifi olmaları tercih edilmelidir.

Konservasyonda Geleneksel Zanaatların Rolü

Mimari korumada basit bakım onarımdan, duvar resimlerinin, rölyef ve heykel gibi daha önemli sanat objelerinin korunmalarını içeren ihtisas işçiliklerine kadar farklı ölçeklerde geleneksel işçilikler ve konservasyon işçilikleri olabilmektedir. Bu ikinci gruptaki işçiliklerin 'konservasyon zanaatkarları' olarak kabul edilmeleri ve eğitilmiş olmaları istenmektedir. Konservasyon zanaatkarlarının, işinin teknoloji tarihini bilmesi, ilgilendiği objenin hangi el aletleriyle ve tekniklerle ortaya çıkarılmış olduğunu anlayabilmesi zorunludur. Ayrıca bütünleme ve replikasyonların dışında, yüzey temizleme, sağlamlaştırma ve koruma teknik ve malzemeleri konularında teknik eğitim ile mesleki donanımları pekiştirilmelidir. Bunun yanında, geleneksel işçilik örneklerinin toplanarak arşivlenmesi de

Londra, St.Paul Katedrali restorasyonunda çalışan taş ustaları (Feilden, 2003, s.18-19)

önerilmektedir. Restorasyon yüklenicilerinin de belirli uygulamalarda örneğin, taş, ahşap, duvar resmi ve kalem işi konservasyonu konularında ihtisaslaşmış olmaları, bu konularda çalışan uzman zanaatkar ve

ustaların niteliklerine uygun ücretler almaları, yapılan işlerin düzeyini yükseltecektir. Kaliteli işçilik, eğitim, işin sürekliliği, iyi ücret ve ustanın saygınlık görmesi ile ortaya çıkmakta ve sürdürülebilirliktedir.

Koruma Mimarının Görevleri

Koruma mimarının, yapının malzeme ve strüktürel bozulma nedenlerini, zaman içinde formlardaki üslup farklarını ve ekleri, insan eliyle gelişmiş bozulma nedenlerini, yapıdaki bozulmaların çevresel nedenlerle ilişkilendirilmesini saptaması ve çözümler üretmesi beklenmektedir. Bu aşamada inşaat mühendisi, arkeolog ve konservatörlerle birlikte çalışabilir. Yapılarda gerekli raspa, boya raspa, kısmi kazı ve temizlik yapılmadan genelde bu konularda doğru tespit yapılması zordur. Bu nedenle ilk muayene gözlem ile yapılırken, gözleme dayalı olarak tespit edilebilen bozulma nedenlerinin saptanması ilk aşamadır. Bunu izleyerek uzman restoratör/konservatör veya strüktürel sorunlarda yapı statığı konusunda uzmanlaşmış inşaat mühendisleriyle, konservasyon/restorasyon laboratuvarlarıyla ilişki içinde çalışmak gereklidir. Bu ekip, çalışmasının kapsamı ve içeriği, yapının tarihsel ve estetik önemiyle doğru orantılı olarak değişmektedir.

Muayene, gözleme bağlı hasar tespiti ve analitik çalışma aşamalarında, yapının grafik ve yazılı olarak belgelenmesi gerektiğinden; raspa, açma, kısmi kazı veya temizlik sonrasında belgeleme devam etmelidir. Yapının korunmuşluk durumu

Ayakta duran yapıların periyodik muayeneleri, koruyucu ve önleyici konservasyon ve minimum bakım-onarım müdahaleleriyle yaşamlarının uzatılması, günümüzün koruma anlayışını oluşturmaktadır.

ve sorunlarına göre stratejik koruma planı yapılmalıdır. Stratejik koruma planı, yapının form, malzeme ve strüktür bozulmasıyla ilgili saptamalar yapıldıktan sonra, önceliklerin belirlenmesi ve yapıya yapılacak veya gelecekte yapılması gereken müdahale derecelerinin programlanmasıdır. Yani:

- Periyodik muayeneler ile yapıdaki sorunların saptanması
- Yapıya yapılması gerekli müdahale derecelerini belirlenmesi
- Gerekli belgeleme çalışmalarını gerçekleştirilmesi
- Yedi müdahale derecesinden hangisinin veya hangilerinin yapının neresinde gerektiğinin projelendirilmesi

(Bu aşamada, disiplinler arası ça-

lışma ve restorasyon/konservasyon laboratuvarlarının katkıları devreye girmektedir.)

- Nitelikli ustalık ve teknikler kullanılarak uygulama yapılması
- Yapının periyodik bakım-onarım programının hazırlanması aşamalarını içermektedir.

Uzun süre ihmal edilen yapılar yapılacak müdahaleler, restorasyon ve kısmi rekonstrüksiyonlar halinde olacağından, otantikliğe zarar vermektedir. Bu nedenle ayakta duran yapıların periyodik muayeneleri, koruyucu ve önleyici konservasyon ve minimum bakım/onarım müdahaleleriyle yaşamlarının uzatılması, günümüzün koruma anlayışını oluşturmaktadır.

Tarihi yapılarda pasif ve aktif yangın kontrolü de mimari korumanın önemli bir bölümüdür. 'Aklimıza gelen başımıza da gelir.' kuralı gerek yangın gerek de hırsızlık, vandalizm gibi durumlar için hep aklımızın bir köşesinde olmalıdır.

Yapıların kullanılıyor olması veya arkeolojik kalıntılar ve harabeler olarak korunmaları durumunda, mimari olarak kullanım şemalarının veya sergilenmelerinin planlanması, anıtların çevreleriyle birlikte korunmaları, yine mimari koruma sorunları arasında yer almaktadır.

Uluslararası Koruma Standartlarının Oluşmasında Son Aşama ve Feilden

Sir Bernard Feilden'in uzun mesleki hayatında elde ettiği deneyimlere ve John Ruskin'den başlayan, Boito, Annoni, Giovannoni ve Brandi ile gelişerek olgunlaşan konservasyon ve bilimsel restorasyon kuramına dayanan **Mimari Koruma Metodolojisi**, bugün bizleri daha detayda çalışmalar yapmaya ve alt metodolojiler oluşturmaya sevk etmiştir. Günümüzde restorasyon ve konservasyon laboratuvarlarının ve strüktür mühendislerinin çalışmaları, sanat tarihçileri ve restoratör mimarların form bilgileriyle birleşerek, doğru koruma kuramı disiplinin-

de, mimari korumaya farklı sorunlar karşısında doğru kararlar üretme imkanını vermektedir.

- Tarihi yapıların 6 ay, 1 yıl, 2 yıl, 5 yıllık aralarla belirlenmiş 'check list'lere göre denetlenmesi ve bu periyodik muayenelerde saptanan bozulmaların daha ileri aşamalara varmadan giderilmeleri

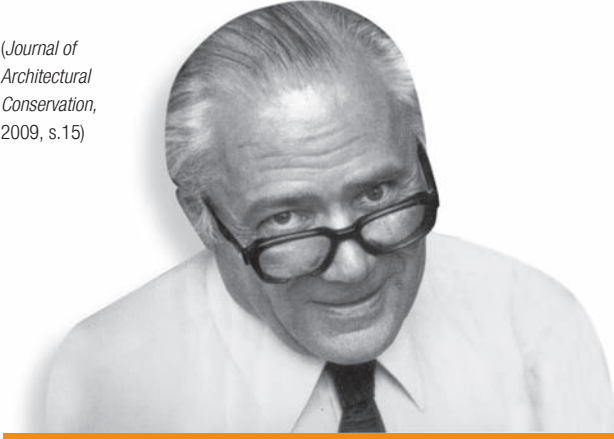
- Önleyici koruma ile, çevresel ve yapının iç iklimine ait bozulmayı hızlandıran ortamın kontrolü

- Tarihi yapılara restorasyon düzeyinde yapılacak müdahalelerin sınır ve içeriğinin belirlenmesi, tarihi yapılara yapılacak tek müda-

(Journal of Architectural Conservation, 2009, s.4)

(Journal of
Architectural
Conservation,
2009, s.15)

‘Koruma, farklı uzmanlıkla-
dengeli biçimde biraraya ge-
ren, disiplinler arası bir iştir.
Koruma projelerinde mimar,
adeta bir orkestra şefi gibi
yönlendirici rol oynar.

(Feilden, 2003, Önsöz)

halenin ‘restorasyon’ olmadığının
netleşmesi

■ Geleneksel malzeme, işçilik ve taşıyıcı sistemlerin karakterizasyonlarının yapılması ve sistemlerdeki statik ve dinamik yüklerin etkileri ile bozulma morfolojilerinin metodik olarak belirlenmesi

■ Mimari korumada geleneksel malzeme ve taşıyıcı sistemlerin sağlamaştırılmasında çalışacak ustaların eğitimi ve sürece katılması

■ Mimari korumanın, ‘çevre düzeyinde koruma’ olarak ele alınması ve planlama sürecine katılması gibi konularda dünyanın bütün koruma kültürü oluşmuş ülkelerindeki uzmanlar, araştırma sonuçlarını makaleler ve kitaplar halinde yayınlamakta; uluslararası sempozyum, kongre ve kollokyumlarda paylaşmaktadırlar. *Dar bir alanda sıkışık kalmış koruma dünyamızın bu uluslararası deneyimleri paylaşması ve sürekli mesleki eğitimlerle kendini yenilemesi, artık zorunlu hale gelmiştir.*

Ayrıca mimarlık fakültelerindeki lisansüstü programlarının, derslerin içeriklerinde bu bağlamda ge-

rekli reformları yapmaları ve bu ölçütlere göre akredite olmaları düşünülmelidir.

Rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerimizin metodoloji ve içeriklerinin standardının belirlenerek veya en azından mevcut yasadaki içeriklerine uyararak analitik rölöve ve restorasyon/konservasyon raporlarının gerekliliğini önemsemek, koruma kurullarının ilk aşamada gerçekleyebileceği bir durumdur.

İkinci aşama, restorasyon/konservasyon raporlarının, sorunlara göre programlanacak deney gruplarının ve deney standartlarının oluşturulmasıdır. Örneğin taş konservasyonu çalışmalarında temizleme, sağlamaştırma, yüzey koruma ve kozmetik onarımlar için hangi deney programlarının uygulanmasının gerekli olduğu ve yorum raporlarının niteliği gibi.

Yine, geleneksel taşıyıcı sistemlerin malzeme ve yapım tekniklerinin, strüktürel bozulma nedenlerinin ve konsolidasyon malzeme ve tekniklerinin limitleri ve tanımlanmaları konularındaki bilgiler, inşaat mühendisleri arasında yayılmalı ve

genelleştirilmelidir.

Yenileme ve replika üretimi yerine, öncelikle **özgün olanı koruma ve konservasyon** ağırlıklı iş kalemleri ve birim fiyatlarının varlığı, birim fiyat listelerindeki revizyonlarla sağlanmalıdır. Bu konuda T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü bazı çalışmaları başlatmıştır. İBB-KUDEB’in yapılanması ve çalışmaları, bu ilkeler doğrultusunda üç yıldan bu yana sürmektedir. Sir Bernard Feilden’in, Cesare Brandi’nin zor anlaşılan ve pratik mimari korumada nasıl uygulanacağı tartışmalı olan restorasyon teorisini, ‘restorasyon’ yerine ‘tarihi yapıları yapılacak müdahale dereceleri’ olarak formüle etmesi; kuramsal bulanıklığa açıklık getirmiştir. Dünya kendisinden çok şey öğrenmiştir ve öğrenmeye devam etmektedir. Bizler de eğitimimizde restorasyonun yanı sıra diğer müdahalelerin de birlikte olabileceğini, ilk kez 1982 yılında yayınlanan “*Conservation of Historic Buildings*” adlı kitabından okuduk. Kendisini şükran duygularımızla ve saygıyla anıyoruz.

REFERANSLAR

- 1- Feilden, B.M., 1970, *An Introduction to Conservation*, UNESCO, Paris.
- 2- Feilden, B.M., 1982 (2003), *Conservation of Historic Buildings*, Elsevier, London.
- 3- Feilden, B.M., Jokilehto, J., 1993, *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*, ICCROM, Rome.
- 4- Gazzola, P., 1969, *The Past in the Future*, ICCROM, Rome.
- 5- Harvey, J.H., 1972, *Conservation of Buildings*, Baker, London.
- 6- ‘Sir Bernard Feilden 1919-2008: A Monument to Building Conservation’, 2009, *Journal of Architectural Conservation*, Volume:15, No:1, March, 5-24.